

TIJDSCHRIFT

VAN HET

KONINKLIJK NEDERLANDSCH GENOOTSCHAP

VOOR

MUNT- EN PENNINGKUNDE

ONDER DE ZINSPREUK

„Concordia res parvae crescunt“

TE

AMSTERDAM

10^e Jaargang

AMSTERDAM

JOHANNES MÜLLER

1902

Bouwstoffen voor eene Geschiedenis van het Nederlandsche Geld- en Muntwezen.

Afleiding en verbinding.

In jaargang 1900, bladzijde 201, van dit Tijdschrift werd, onder den titel „Iets over het bepalen van Ponden en Munten”, aangetoond, dat de thesauriers-rekening van JAN PHILPSZ. van Leiden, loopende van 25 Februari 1341 tot 25 September 1341, gesteld is in het Pond Groot van *f* 42,00.

In deze rekening komt een post voor, die ons in staat stelt een ander Pond Groot uit vroeger jaren af te leiden. En dit andere Pond Groot geeft ons tevens de verklaring van de koersen eeniger oude munten, welke koersen ons tot dusver nog raadselachtig voorkwamen.

Ook door afleiding en verbinding moet de dooreen geslingerde draad van ons geldwezen worden ontward. Evaluatiën, hoe nuttig vaak, kunnen op zichzelf ons niet brengen, waar wij wezen moeten, omdat veelal alleen de wettelijke gang of koers der munten daarin wordt aangegeven, welke koers dikwijls òf te hoog òf te laag is en in zoodanige zetting de eigenlijke landsmunt van het vreemde geld ook niet altoos even gemakkelijk valt te onderscheiden.

De post, waardoor het hier beoogde doel, de afleiding van eene andere rekeneenheid, te bereiken is, luidt:

Anno 1340. Jacobo Bonivet dicto die ibidem per eosdem pro equis perditis et expensis, unde habuit litteram domini, quam reddidit 89 scuta et 15 lb tor. monete Haynonie, pro quibus solvi 8 £ 3 sc. 6 d. 1)

In deze aanhaling heeft men te doen met drieërlei munten en rekenmunten, namelijk met Scuta of Schilden (eene Fransche gouden munt), met Henegouwsche ponden Tournooisch en met Ponden Groot, waarvan 18 d groot gelijk 1 Schild zijn.

De verantwoording van den post bestaat uit 8 £ 3 β 6 d van het Pond Groot van f 42,00, dus uit:

8 £ Groot,	$8 \times f$ 42,00	=	. . . . .	f 336,00
3 β "	$3 \times "$ 2.10	=	. . . . .	" 6,30
6 d "	$6 \times "$ 0.175	=	. . . . .	" 1,05
				Samen f 343,35

Het in rekening gebrachte gold voor 89 Schilden en 15 ponden Tournooisch, zooals die nog in Henegouwen werden gebruikt.

Trekt men van het bedrag van	f 343,35
af. de 89 Schilden, of $89 \times f$ 3,15 = ...	" 280,35
dan rest voor 15 £ Tournooisch	f 63,00

Elk zoodanig pond, in Henegouwen in gebruik, moet dus gerekend zijn geweest op f 63,00 : 15 = f 4,20.

Vertegenwoordigt het Tournooisch nu een bedrag van f 4,20, dan moet het betreffelijke Pond Groot hebben bestaan uit $16 \times f$ 4,20 of f 67,20.

Hieruit blijkt, dat men destijds ook in dat gewest nog rekende met het aloude pond van 32 gulden van gewicht, elk van f 2,10.

Van dit Pond Groot had de schelling gang voor f 67,20 : 20 = f 3,36 en de groot voor f 3,36 : 12 = f 0,28.

1) *Rekeningen der Grafelijkheid van Holland onder het Henegouwsche Huus*, uitgegeven door Dr. H. G. HAMAKER, Utrecht 1878, 3e deel blz. 63.

Schelling en groot kunnen echter ook op andere wijze worden bepaald. Het bedrag voor het Tournooische geldt in betrekking tot het Pond Groot altoos als munt van 15 grooten. Elke groot moet in dit geval dus ook gelijk zijn aan $f\ 4,20 : 15 = f\ 0,28$, en de schelling, overeenkomende met 12 grooten, kan dus ook gelijk gesteld worden aan $12 \times f\ 0,28 = f\ 3,36$.

Het hoofdpond van $f\ 67,20$ had ingevolge de bekende verhouding van 21 : 20 tot nevenpond $(f\ 67,20 \times 20) : 21 = f\ 64,00$, doch men rekende in Henegouwen, blijkens het bovenstaande, niet met het Tournooisch van het neven-, maar met dat van het hoofdpond,

Het pond van $f\ 67,20$ was in 1349 reeds lang in gebruik. Het ging dat van $f\ 63,00$, of van 30 Guldens van gewicht eenigen tijd vooraf en dit laatste was al in de 12^e eeuw bekend. Het is een der meest merkwaardige rekeneenheden uit de Middeleeuwen, want vele andere zijn daarvan afgeleid.

In het Tournooisch van het Pond Groot van $f\ 67,20$ werd door LODEWIJK IX, koning van Frankrijk, ook de koers van den Mouton of het Lam uitgedrukt, en zulks geschiedde niettegenstaande schier overal elders en ook door dien Vorst reeds het Pond Groot van $f\ 63,00$ of van 30 Guldens van gewicht in gebruik genomen was. Uit het lang en voortdurend gebruik van het Henegouwsche payement is het nu evenwel duidelijk, waarom die munt op tweeërlei wijze werd bepaald. In Frankrijk toch gebruikte men veelal het Parisis van het Pond Groot van $f\ 63,00$, in Henegouwen en omstreken rekende men met het hierbedoelde Tournooisch van het oude Pond Groot van $f\ 67,20$. De munt werd dus tot gerief der verschillende volken in die twee payementen uitgedrukt.

In het Parisis, hier bedoeld, werd het Lam gesteld op 10 schellingen of op $10 \times f\ 0,2625 = ... f\ 2,625$

In het Henegouwsche Tournooisch werd diezelfde munt bepaald op 12 β 6 d. of op:

12 β Tourns.	$12 \times f 0,21 =$	. . . . .	$f 2,52$
6 d „	$6 \times „ 0,0175 =$	. . . . .	$„ 0,105$
dus insgelijks op			$f 2,625$
Hier te lande gold die munt bij het gebruik			
van het Pond Groot van $f 42,00$ voor 15 grooten,			
of eveneens voor $15 \times f 0,175 =$			. . . . . $f 2,625$.

Maar zooals het ging in betrekking tot schier alle andere ponden, ging het ook in opzicht tot het Pond Groot van $f 67,20$. Bij het steeds kleiner worden der tusschentijds in gebruik genomen ponden, verlaagde men niet trapsgewijs een sinds lang of bij voorkeur gebezigd payment, maar om met deze gedaalde rekeneenheden meer in overeenstemming te komen, nam men eindelijk alsdan de helft van het oorspronkelijke Pond Groot tot grondslag, en beschouwde dan ook dat bedrag weder als rekeneenheid.

Dit halveeren van ponden werd eindelijk schier regel, want overal merken wij het op, dat, waar bijvoorbeeld eenmaal werd gerekend met $f 37,80$ als pond van 12 Schilden, er weldra ook rekeneenheden volgden van $f 18,90$ en $f 9,45$, als ponden van 6 en 3 Schilden.

In 1343 blijkt, dat in Henegouwen en omstreken reeds het halve Pond Groot, dus de rekeneenheid van $f 33,60$, in gebruik genomen was. De grondslag daarvan was niet meer 32, maar 16 Guldens van gewicht.

Van dit nieuwe Pond Groot deed het Tournooisch $f 33,60 : 16 = f 2,10$ dus ook juist de helft van het bedrag, dat daarvoor tegenover het dubbele of tweevoudige pond was bepaald.

Door het in gebruik nemen van zoodanig verkleind payment onderging de munt slechts een hoogst eenvoudige verandering, en door de deeling van het hoofdpont kwam alles meer in verband met elders in gebruik genomen paymenten.

Van het nieuwe Pond Groot van $f\ 33,60$ deed de schelling $f\ 33,60 : 20 = f\ 1,68$ en de groot $f\ 1,68 : 12 = f\ 0,14$, zijnde beide munten ook juist weder de helften van die, welke in betrekking tot het pond van $f\ 67,20$ zijn bepaald. De oude groot van $f\ 0,28$ vormde nu de dubbele groot of de zogenaaemde plak, en de oude schelling van $f\ 3,36$ de munt van 12 grooten, gold nu voor 24 grooten of voor kleine Mark.

De groot van $f\ 0,14$ werd, blijkens den hieronder volgende post, hier te lande als vreemde of naburige munt bestempeld met den naam van gezel, en $22\frac{1}{2}$ van deze vormden het Schild, hetwelk alzoo overeenkwam met $22\frac{1}{2} \times f\ 0,14 = f\ 3,15$.

Uit het volgende verneemt men het gebruik van dit nieuwe of verkleinde Pond Groot:

Anno 1343. Item bi miere Vrouwen Jehanen van Brabant, gravinne van Henneghouwen ende van Holland lette, die ghegheven was te Valenciennes, tsanders daghes na onser Vrouwendagh nati-vitas, anno 43, Heutkine, mijns liefs Heren sgraven wiseagier, die hem mijn Vrouwe die Gravinne ghegheven heeft, een hoet tarwen, thoet gherekent 14 sc. 8 d. soc. facit $22\frac{1}{2}$ ghezelle vor den scilt, 7 scilde $18\frac{1}{2}$ gez., fo. den scilt 18 d. gr. gherekent 9 £ 8 sc. tot. 1)

De uitgaaf voor de tarwe bedraagt 14 β 8 d. van een pond, waarbij het Schild gelijk stond met $22\frac{1}{2}$ groot of gezel, en uit deze bepaling nu blijkt, dat te Valenciennes met het Pond Groot van $f\ 33,60$ gerekend is.

De kosten der tarwe waren in dit pond bepaald op 14 β 8 d. of op:

14 β Groot,	$14 \times f\ 1,68 =$	. . . . . $f\ 23,52$
8 d. „	$8 \times „\ 0,14 =$	. . . . . „ 1,12
		Samen $f\ 24,64$.

1) *Rekeningen der Grafelijkheid van Zeeland onder het Henegouwische Huis*, uitgegeven door Dr. H. G. HAMAKER, Utrecht 1878, 2de deel blz. 304 en 305.

De klerk heeft daarvoor gerekend 7 Schilden en
18½ gezel of groot, of:

7 Schilden, $7 \times f 3,15 = ... f 22,05$
18½ gezel $18\frac{1}{2} \times „ 0,14 = ... „ 2,59$

Samen . . . . $f 24,64$.

Hij bepaalde de kosten ook in munt van het pond van $f 42,00$ met $f 24,675$ of met $f 0,035$ te veel. De fout lag in verkeerde herleiding. De ponden van $f 33,60$ en $f 42,00$ stonden tot elkander als 4 : 5 en hiermede rekening houdende, blijkt dat 9 £ 7 β 8½ d., in plaats van 9 £ 8 β had moeten zijn gerekend. Er was dus 3½ d. Tournooisch, of $3\frac{1}{2} \times f 0,01\frac{3}{4} = f 0,035$, te veel verantwoord.

Vele andere afleidingen zouden te maken zijn, doch het is voor ons oogmerk hier voldoende te hebben aangetoond, dat in 1350 nog werd gerekend met het Tournooisch van het oude Pond Groot van $f 67,20$ en dat in 1343 reeds gebruik is gemaakt van de helft van dit bedrag of van $f 33,60$ als nieuw pond der gezellen.

A. HOLLESTELLE.

(Wordt vervolgd).

---

*Waarde der Muntspeciën in de stad Groningen
ten jare 1491.*

(Uit een brief achter het stadsboek van Groningen van 1425).

Een franscschen schilt is anderhalven golden rijns gulden.

Een golden rijnschen gulden is twaleff Gronyger Yaghers of vierentwintich Gronynger stovers, op datū des breves (briefs) gemūct, of sesenedertich krōsterte (kromstaarten), vier placken voer den kromstert gerekent.

Den Reynoldus gulden is achteyn stovers.

Den Beyers gulden is souentynden halven stuver (16½ stuiver).

Den Rodolphus postlats gulden is anderhalven arnēss gulden en eenen krōstert.

Den Arnoldus Arnems gulden is twaleff stivers.

De Gronynger Yaghers vijfve voer een Arnēss gulden.

Tien stivers voer den Arnēss gulden.

Den Gronynger braspenyngk is negen plakken.

De Gronynger Yaghers gemunt by Matheus tyden teynde halff plak ($9\frac{1}{2}$ plak).

De stivers by Matheus en Jaspers tyden gemunt vijffte halff plakke, t. w. die gemunt zijn van 1474 - 1490.

De dubbolde Vleemschē mitten corten cruce: ses plakken.

De dubbelde Vleemschē mitten langen cruce sestehalff plakke.

De blauwe leijen ses plakke.

De oelde vleemschē mitten Lewen sestehalff plakke.

De oelde claukens en oelde bulkens: vierdehalff plakke.

De Gronynger enckelde vleemschen drie plakken.

Alles tot plakken of duiten herleid, hebben wij:

Een Fransch schild =	216	plakken
Een Rijnsche gulden =	144	„
Een Reinoudsgulden =	108	„
Een Beiersche gulden =	99	„
Een Rudolfs postulaat =	94	„
Een Arnoldusgulden =	72	„
Een Arnhemsche gulden =	60	plakken
Een jager =	12	„
Een jager van Mattheus =	$9\frac{1}{2}$	„
Een braspenning =	9	„
Een stuiver =	6	„
Een dubbele Vleemsche met kort kruis =	6	„
Een blauwen lei =	6	„
Een dubbele Vleemsche met lang kruis =	$5\frac{1}{2}$	„
Een oude Vleemsche met leeuw =	$5\frac{1}{2}$	„
Een stuiver van Mattheus en Jasper =	$4\frac{1}{2}$	„
Een kromstaart =	4	„
Een oud klauwtje =	$3\frac{1}{2}$	„
Een oud botje =	$3\frac{1}{2}$	„
Een enkel Vleemsche =	3	„

Dezen brief schijnt VAN DER CHIJS wel gekend te hebben, maar hij noemt hem niet: in de noot op blz. 494 van zijne „*Munten van Friesland, Groningen en Drenthe*” haalt hij er een en ander uit aan.

In het vijfde deel van de verhandelingen van het Genootschap „Pro excolendo Jure Patrio” te Groningen, vindt men op blz. 212 dezen brief afgedrukt.

J. E. TER GOUW.

BLADVULLING.

Uit Register ten rade der stad Middelburg, 7 dec. 1613.

De Burgemeester DE LA PALMA en pensionaris BOREEL doen rapport, als getuigen geweest zijnde bij den doop van het kind van Sir JOHN TROGMORTEN, Luitenant-Gouverneur van Vlissingen. Men zal hem „van wege zijn kindt vereeren met een pillegifte” van een gouden keten met een medaille waard 400 à 500 gulden.

Den 21 december van dat jaar werden de tesoriers gemachtigd aan den Sekretaris mr. HUGO VET te betalen „hetgeen hij uit zijn kas in het secreet kantoor genomen heeft om daarvan den gouden keten te laten maken voor den Luitenant-Gouverneur van Vlissingen”.

De keten met de medaille zijn dus geschonken.

Uit de Notulen der Staten van Zeeland, 7 mei 1611.

Is verstaan mr. TREMIJN te beschencken met een medaille van 80 guldens.

Bovengenoemde penningen zijn niet in DIRKS' *Repertorium* vermeld.

M. D. M.
